

Madde Başı Tanımlarında Tipikleştirmeme Sorunu¹

Serdar KARAOĞLU²

Madde Başı Tanımlarında Tipikleştirmeme Sorunu

Öz

Sözlük, bir dilin söz varlığını sunan araçtır. Bununla birlikte sözlük, söz varlığını kullanan toplumun dil dışı dünyayı nasıl algıladığını yansıtır. Bu bilgi sözlükteki sözlük birimi tanımlarında yer alır. Sözlük birimini çeşitli tanımlama yöntemleri vardır: İçlemsel tanımlama, kapsamsal tanımlama, tipikleştirme yoluyla tanımlama gibi. İçlemsel tanımlama sözcük biriminin anlam birimciklerini sunar. Kapsamsal tanımlama ile bir sözcük birimi kapsamdaki diğer sözcük birimleriyle tanımlanır. Tipikleştirme yoluyla tanımlama ise sözlük biriminin kavram çerçevesini tipik olana indirgemeye olanak tanır. Bu yöntemler bazen bir arada kullanılır. Böylelikle sözlük kullanıcısının sözlük biriminin anlamına dair çıkarımsal, sezdirimsel vb. bilgiye ulaşması sağlanır. Bu tanımlama yöntemlerinin Türkçe sözlüklerde bazen eksik veya hatalı uygulandığı görülmektedir: domuz, keçi vb. Bu açıdan çalışmada içlemsel, kapsamsal ve/veya tipikleştirme yoluyla tanımlanan at, eşek, keçi, koyun, domuz, sığır, köpek ve kedi sözcük birimlerinin tanımlarındaki eksik ve/veya hataların betimsel araştırma yöntemiyle tespiti amaçlanmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda içlemsel ve kapsamsal tanımlama yöntemiyle birlikte tipikleştirme yönteminin de kullanılmasının söz konusu eksik veya hataların çözüme kavuşmasını sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sözlükbilimi, Türkçe sözlükler, tanım, Tipikleştirme

The Issue of Lack of Typification in Entry Definitions

Abstract

A dictionary is a tool that presents the vocabulary of a language. The dictionary reflects how the society that uses the vocabulary perceives the non-linguistic world. This information is included in the dictionary definitions of lexemes. There are various methods of defining the lexeme: intensional definition, extensional definition, definition by typification, etc. Intensional definition presents the allosemes of the lexeme. With extensional definition, a lexeme is defined by other lexemes in the extension. Definition through typification allows reducing the conceptual framework of the lexeme to the typical one. In this way, the dictionary user is provided with inferential, intuitive, etc. information about the meaning of the lexeme. It is seen that these definition methods are sometimes applied incompletely or incorrectly in Turkish dictionaries: pig, goat, etc. In this respect, the aim of the study is to identify the deficiencies and/or errors in the definitions of some lexemes defined through intensional, extensional and/or typification methods. In line with the data obtained, it is understood that using the typification method together with the intensional and extensional definition method will ensure that the deficiencies or errors in question are resolved.

Keywords: Lexicology, Turkish dictionaries, definition, typification

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

¹ Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (SÖZMER) tarafından 11.06.2025 tarihinde düzenlenen Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

² Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, karaoğlu@aku.edu.tr, ORCID 0000-0002-8506-0082

1. Giriş

Sözlük bir dilin söz varlığını sunan temel kaynaklardan biridir. Sözlükler, sadece söz varlığının kayıt altına alındığı kaynaklar değil ilgili olduğu toplumun sosyo-kültürel değerlerini de yansıtan araçtır. Sözlükte yer alan sözlük birimleri ait olduğu toplumun dış dünyayı nasıl algıladığına ve dili kullanımına yönelik açık / örtük bilgi barındırır. Bu bilgi sözlük birimlerinin tanımında yer alır.

Bu çalışmada, Türkçe sözlüklerdeki “evcil hayvan” kavram alanı içinde yer alan (koyun, keçi, kedi, köpek vb.) canlılar için yapılan tanımlamalar ele alınmıştır. Bunun için öncelikle yabani hayvan, evcil hayvan ve çiftlik hayvanı kavramları açıklanıp tartışılmış, ardından Türkçe sözlüklerde tanımlama yöntemleri ve söz konusu kavram alanı içinde yer alan canlılar için yapılan tanımlar üzerinde durulmuştur. Çalışma, *Güncel Türkçe Sözlük* (=GTS) ve *Kubbealtı Lugatı* (=KL) adlı çevrim içi sözlüklerdeki *at*, *eşek*, *keçi*, *koyun*, *domuz*, *sığır*, *köpek* ve *kedi* canlıları ile sınırlı olup çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

2. Yabani Hayvan, Evcil Hayvan ve Çiftlik Hayvanı Terimleri

Yabani hayvan, evcil hayvan ve çiftlik hayvanı terimleri esasında hayvan bilimi ile ilgili terimlerdir. GTS’de “yabani hayvan” “Ehlileşmemiş, vahşi ve yırtıcı hayvan; vahşi hayvan, yırtıcı hayvan.”, “evcil hayvan” “Evde bakılabilen, insana alışmış olan, evcilleştirilmiş hayvan” olarak tanımlanırken “çiftlik hayvanı” terimi yer almamaktadır. Söz konusu terimler KL’de yoktur. Öte yandan KL’de “yabani” madde başının ikinci anlamı “(Hayvan için) İnsana alışmamış olan, evcil olmayan: ‘Yabanî at.’ ‘Yabanî keçi.’”, “evcil” madde başı ise “Evde beslenen, insana alışık (hayvan), ehlî.” olarak yer alır.

Karabulut (1973, s. 20, 24), evcil hayvan terimini (domestic animal) “İnsana faydalı ve ekonomik kullanmaya uygun, insan eli altında çoğalma ve yetiştirilmeye elverişli hayvanlar”, çiftlik hayvanlarını (farm animals) ise “kâr amacı ile yetiştirilen hayvanlar” biçiminde tanımlar. Bıyıkoglu (1973, s. 7-8) yabani hayvanların “insan yönetimine girmeyen, tabiat şartları altında tamamen tabîi olarak, kendi hallerinde yaşayan hayvanlar” ve evcil hayvanların “uzun seneler zarfında, insan eli altında yaşayabilir hale getirilen hayvanlar” olduğunu belirtir.

Hayvanların evcilleştirilmesi geçmişten günümüze kullanım amacına göre ilk olarak besin, giyim, barınma vb. hammadde temini, ikinci olarak güçlerinden faydalanma ve son olarak da arkadaşlık, refakat, spor ve prestij vb. için olmak üzere üç döneme yayılmaktadır (Savaş, 2014, s. 1). Bu açıdan evcilleştirilmiş hayvanların kullanım / yetiştirilme amacına göre ilk iki dönemin çiftlik hayvanlarının oluşumunu, üçüncü dönemin ise ev hayvanlarının oluşumunu sağladığı söylenebilir. Zootečni alanıyla ilgili

bazı çalışmalarda³ evcil hayvan ve çiftlik hayvanı terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı da dikkate alındığında son dönemde (arkadaşlık, statü vb. için) oluşan sınıfın bunlardan farklı olarak adlandırılması gerekliliği görülür. Aksi hâlde mevcut ifadeyle çiftlik hayvanı olan ve olmayan evcil hayvanlar, evcil hayvan terimi kapsamında karışmaktadır. İnsanlar için arkadaşlık, refakat, statü vb. işlevleri bulunan hayvanların günümüzde insanlarla aynı çatı altında yaşayabilmeleri hatta bir birey gibi ilgi görmeleri sonucu insanların duygusal bağ kurması gibi etkenlere bağlı olarak *ev hayvanı* olarak adlandırılması gerekir. Nitekim *Veteriner Hekimliği Terimler Sözlüğü*'nde *pet* terimi *ev hayvanı* olarak Türkçeye çevrilmiştir (Bahadır, Yıldız, ve Sefergil, 2018, s. 160). Öte yandan bazı evcil hayvanların çeşitli etkenlere (bırakılma, kontrolsüz üreme vb.) bağlı olarak sokakta yaşamaları sonucu *sokak hayvan(lar)ı* kavramının günümüzde sıklıkla kullanımı da söz konusudur.

3. Sözlüklerde Tanımlama Yöntemleri

Sözlüklerde yer alan madde başlarını tanımlamak için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlar genel itibarıyla şu şekilde ifade edilebilir:

Eş anlamlı tanımlamalar (synonym definitions)

İçlemsel tanımlamalar (intensional definitions)

Kaplımsal tanımlamalar (extensional definitions)

Prototip tanımlamalar (prototype definitions)

Döngüsel tanımlamalar (circular definitions) (Svensén, 2009, s. 214-226).

Bu tanımlama yöntemlerinden içlemsel tanım genel sözlüklerde yaygın olarak kullanılan ve tanımlanan sözlük biriminin içeriğine, yani anlam birimciklerine göre kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların açıklandığı tanımlama yöntemidir (Svensén, 2009, s. 218). Kaplımsal tanım ise tanımlanan sözcük biriminin sınıf içindeki üyeler aracılığıyla tanımlanmasıdır (Gençer ve Yavuzarslan, 2020, s. 402). Öte yandan Svensén'in belirttiği üzere prototip teoriye göre belirli bir kavramı tanımlamak için yeterli ve gerekli olan ayırıştırıcı özellikleri tartışmaya kapı aralamadan, yani kesin olarak kusursuz belirlemek zordur. Bu nedenle sözlüklerde bir kategorinin öğeleri, o kategorinin az / çok tipik veya başat özelliği olarak tanımlanabilmektedir (Svensén, 2009, s. 224).

Prototip tanımlama Gençer ve Yavuzarslan'ın (2020, s. 403-404) sınıflandırmasında tipikleştirme yoluyla tanımlama (typifying) olarak yer alır. Jackson (2002,

³ Dikmen (2018, s. 27-28), evcil hayvan türleri içinde değerlendirdiği at, koyun, keçi, domuz gibi hayvanların zoolojik sistemdeki yerlerini tablo hâlinde değerlendirirken "Bazı Çiftlik Hayvanı Türlerinin Zoolojik Sistemdeki Yerleri" başlığını kullanmıştır. Bu durum iki terimin de aynı gönderge için kullanıldığını akla getirmektedir.

s. 95) bu tanımlama yönteminin diğer tanımlama yöntemleriyle birlikte kullanıldığını ve tanımlanan sözlük birimi için tipik olanın belirtildiğini söyler. Gençer ve Yavuzarslan (2020, s. 404), tanımlanan kavramın tipik özelliğini vurgulayan “genellikle, genel olarak” ifadesinin bu yöntemin belirleyici özelliği olduğunu belirtir.

4. Bulgular

GTS ve KL’nde yer alan *at*, *eşek*, *keçi*, *koyun*, *domuz*, *sığır*, *köpek* ve *kedi* canlılarının tanımlanması ve anlam birimcik demeti şu şekildedir:

At:

“1. *isim* Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan; beygir, düldül (*Equus caballus*)” (GTS).

“1. Binme, yük çekme ve taşıma hizmetlerinde kullanılan, Orta Asya menşeli, tek tırnaklı, memeli hayvan” (KL).

Tablo 1. “At” madde başının anlam birimcik demeti

<i>Anlam birimcik demeti</i>	<i>GTS</i>	<i>KL</i>
Ait olduğu takım / familya	“ <i>atgiller</i> ”	-
Kullanım / yetiştirilme amacı	“binme, taşıma ve yük çekme”	“binme, yük çekme ve taşıma”
Kökeni	-	“Orta Asya”
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	“tek tırnaklı”	“tek tırnaklı, memeli”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Davranış özelliği	-	-
Eş ifadesi	“beygir, düldül”	-

Eşek:

“1. *isim*, *hayvan bilimi* Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı; merkep, karakaçan, uzun kulaklı (*Equus asinus*)” (GTS).

“1. Tek parmaklılardan, uzun kulaklı, attan küçük binek ve yük hayvanı, merkep. *Equus asinus*” (KL).

Tablo 2. “Eşek” madde başının anlam birimcik demeti

<i>Anlam birimcik demeti</i>	<i>GTS</i>	<i>KL</i>
Ait olduğu takım / familya	“atgiller”	“tek parmaklılar”
Kullanım / yetiştirilme amacı	“binek ve hizmet”	“binek ve yük”
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	“uzun kulaklı	“uzun kulaklı, attan küçük”
Davranış özelliği	-	-
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Es ifadesi	“ merkep, karakaçan, uzun kulaklı”	“merkep”

Keçi:

“1. isim, hayvan bilimi Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, genellikle çenesinde sakalı olan memeli hayvan (Capra hircus)” (GTS).

“1. Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve pöstekisi için yetiştirilen, çenesinde sakalı bulunan, bitkilere çok zararlı, evcil memeli hayvan. Capra hircus” (KL).

Tablo 3. “Keçi” madde başının anlam birimcik demeti

<i>Anlam birimcik demeti</i>	<i>GTS</i>	<i>KL</i>
Ait olduğu takım / familya	“geviş getirenler”	“geviş getirenler”
Kullanım / yetiştirilme amacı	“eti, sütü, derisi ve kılı için”	“eti, sütü, derisi ve postekisi için”
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	“genellikle çenesinde sakalı olan, memeli”	“çenesinde sakalı bulunan, memeli”
Davranış özelliği	-	“ bitkilere çok zararlı, evcil”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Eş ifadesi	-	-

Koyun:

“1. isim, hayvan bilimi Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (Ovis aries)” (GTS).

“Geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydalanılan, boynuzlu, memeli, evcil hayvan” (KL).

Tablo 4. “Koyun” madde başının anlam birimcik demeti

Anlam birimcik/demeti	GTS	KL
Ait olduğu takım / familya	“geviş getirenler”	“geviş getirenler”
Kullanım / yetiştirilme amacı	“ eti, sütü, yapağısı ve derisi için”	“ eti, sütü ve yapağısından faydalanılan”
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	-	“boynuzlu, memeli”
Davranış özelliği	“evcil”	“evcil”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Eş ifadesi	-	-

Domuz:

“1. isim, hayvan bilimi Çift parmaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen, evcil hayvan; hınzır (*Susacrofa domestica*)” (GTS).

“1. İslâmiyet’te eti haram olan, kalın derili, eti, yağı ve derisi için beslenen, ağır, hantal, memeli evcil hayvan, hınzır” (KL).

Tablo 5. “Domuz” madde başının anlam birimcik demeti

Anlam birimcik demeti	GTS	KL
Ait olduğu takım / familya	“çift parmaklılar”	-
Kullanım / yetiştirilme amacı	“eti, yağı, derisi veya kılı için”	“eti, yağı ve derisi için”
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	-	“kalın derili, ağır, hantal”
Davranış özelliği	“evcil”	“evcil”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”

Sığır:

“1. *isim, hayvan bilimi* Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı” (GTS).

“1. Gevişgetirenlerden manda, öküz, inek vb. büyükbaş, boynuzlu, evcil hayvanların ortak adı” (KL).

Tablo 6. “Sığır” madde başının anlam birimcik demeti

<i>Anlam birimcik demeti</i>	<i>GTS</i>	<i>KL</i>
Ait olduğu takım / familya	“geviş getirenler”	“geviş getirenler”
Kullanım / yetiştirilme amacı	-	-
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	“boynuzlu büyükbaş”	“büyükbaş, boynuzlu”
Davranış özelliği	“evcil”	“evcil”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Eş ifadesi	-	-
Kaplamı	“boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı”	“manda, öküz, inek vb. (...) ortak adı”

Köpek:

“1. *isim, hayvan bilimi* Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan; kapık (I), it (*Canis familiaris*)” (GTS).

“1. Köpekgiller familyasından, birçok çeşidi bulunan, bekçi olarak ve avcılıkta kullanılan, sâdık, evcil memeli hayvan. *Canis familiaris*” (KL).

Tablo 7. “Köpek” madde başının anlam birimcik demeti

<i>Anlam birimcik demeti</i>	<i>GTS</i>	<i>KL</i>
Ait olduğu takım / familya	“köpekgiller”	“köpekgiller”
Kullanım / yetiştirilme amacı	“bekçilik ve avcılık gibi işler için”	“bekçi olarak ve avcılık”
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	“çok iyi koku alan, memeli”	“memeli”
Davranış özelliği	“sadık”	“sâdık, evcil”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Eş ifadesi	“kapık (I), it”	-
Nicelik özelliği	“boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan”	“birçok çeşidi bulunan”

Kedi:

“Kedigillerden, memeli, köpek dişleri iyi gelişmiş, çevik ve kuvvetli, evcil, küçük hayvan; pisik (Felis domesticus)” (GTS).

“Kedigiller familyasının evcilleşmiş yegâne türü olan meşhur hayvan” (KL).

Tablo 8. “Kedi” madde başının anlam birimcik demeti

<i>Anlam birimcik demeti</i>	<i>GTS</i>	<i>KL</i>
Ait olduğu takım / familya	“kedigiller”	“kedigiller”
Kullanım / yetiştirilme amacı	-	-
Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği	“memeli, küçük, köpek dişleri iyi gelişmiş, çevik ve kuvvetli”	-
Davranış özelliği	“evcil”	“evcilleşmiş yegâne türü olan meşhur”
Canlı türü	“hayvan”	“hayvan”
Eş ifadesi	“pisik”	-

5. Değerlendirme

Elde edilen bulgular doğrultusunda “evcil hayvan / çiftlik hayvanı” olarak değerlendirilen *at, eşek; keçi, koyun, domuz, sığır; köpek, kedi* hayvan türlerinin Türkçe genel sözlüklerde tanımlanma biçiminin bazen örtüştüğü bazen de ayrıştığı görülmektedir. *GTS*’de, söz konusu madde başları tanımlarında, tanımlanan sözlük biriminin “ait olduğu takım / familya” her madde başı için verilirken *KL*’de *at* ve *domuz* dışındaki diğer madde başları için verilmiştir. Bir canlının ait olduğu takım / familya nesnel, kişiden kişiye değişmez bir özelliktir. Bu nedenle hayvan takım / familyalarının tanımlamalarda verilmesi tanımlanan sözcük biriminin diğer takım / familyalardan ayırt edilmesi için önemli olacaktır.

Söz konusu sözlük birimlerinin tanımlarında kullanım / yetiştirilme amaçlarına yer verildiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu canlıların ait olduğu dildeki değerini yansıtması ve takım / familyaları ayırtıran bir özellik olması bakımından önemlidir. *Sığır* ve *kedi* dışındaki tüm türler için bu özellik her iki sözlükte de belirtilmiştir. Tanım yapılarında bütünlük olması adına *sığır* ve *kedi* için de bu özellik belirtilmelidir.

Morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği bakımından tanımlar çeşitlilik göstermektedir. Bu özelliğin her iki sözlükte de belirtildiği madde başları *at, eşek, keçi, sığır* ve *köpek*, sadece bir sözlükte belirtildiği madde başları *koyun (KL)*, *domuz (KL)* ve *kedi (GTS)* olarak görülmektedir. Bütünlük açısından tanımlanan sözlük birimlerinin tutarlı olması için söz konusu özelliğin *koyun (GTS)*, *domuz (GTS)* ve *kedi (KL)* madde başlarında da verilmesi yerinde olacaktır. Nitekim bu tür madde başları tanımlarında anlam ayırt edici bir özellik olarak morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliğe yer verilmesi önemlidir.

Davranış özelliği *at, eşek* için her iki sözlükte de yer almazken *keçi* için sadece *KL*’nde yer alır. Bu özellik söz konusu diğer sözlük birimlerinin tanımlarında her iki sözlükte de görülür.

Tanımlanan sözlük biriminin eş ifadesinin bazı tanımlarda yer aldığı bazı tanımlarda yer almadığı görülür. Eş ifadesi her iki sözlükte de yer alan madde başları *eşek, domuz* sadece bir sözlükte yer aldığı madde başları *at (GTS)*, *köpek (GTS)*, *kedi (GTS)* ve her iki sözlükte de yer almadığı madde başları *keçi, koyun* ve *sığır*dır.

Söz konusu sözlük birimlerinin tümünde canlı türü hayvan olarak belirtilmiştir. Bu özellik tanımlanan madde başları için üst kavram olarak da değerlendirilebilir.

Nicelik özelliği sadece *köpek* için verilmiştir. Bu bilginin tanımda anlam ayırt edici özellik olduğunu söylemek güçtür.

Din açısından sadece *domuz* madde başının *KL*’nde değerlendirilmesi yapılmıştır. Söz konusu değerlendirme toplumun dini yaklaşımını yansıtmaktadır.

Tablo 9. Evcil hayvanların Türkçe sözlüklerdeki anlam birimcik demeti

	GTS					KL										
	at	eşek	keçi	koyun	domuz	sığır	köpek	kedi	at	eşek	keçi	koyun	domuz	sığır	köpek	kedi
Anlam birimcik demeti																
Ait olduğu takım / familya	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+
Kullanım / yetiştirilm e amacı	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-
Kökeni	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Morfoloj ik / fizyoloji k / fiziki özelliği	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Canlı türü	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Davranış özelliği	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+
Eş ifadesi	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-
Dinen durumu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Kaplamı	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Nicelik özelliği	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-

6. Sonuç ve Öneriler

GTS ve *KL*'nde yer alan *at*, *eşek*, *keçi*, *koyun*, *domuz*, *sığır*, *köpek* ve *kedi* sözlük birimlerinin tanımlarından elde edilen bulgular neticesinde çalışmada birincil ve ikincil çıktılar elde edilmiş, buna bağlı olarak da öneriler sunulmuştur.

Birincil çıktı olarak şunlar elde edilmiştir:

Bir varlığın *ait olduğu takım / familya* ve *canlı türü* nesnel özelliklerdir. Bununla birlikte morfolojik / fizyolojik / fiziki özelliği nesnel olarak değerlendirmek mümkün olsa da bu hususta temkinli davranmak gerekmektedir. Nitekim kapsamsal ve içlemsel tanımlama yöntemlerinin birlikte görüldüğü *sığır* için her iki sözlükte verilen “boynuzlu” morfolojik özelliği söz konusu tanımlarla boynuzsuz sığır olmadığı sonucunu çıkarır. Benzer durum *KL*'nde *koyun* için verilen “boynuzlu” morfolojik özelliği için de söz konusudur. Bu nedenle söz konusu tanımlarda anlam ayırt edici özellik olarak “boynuzlu” anlam birimciği yer alacaksa tanımlara *genellikle / çoğunlukla* tipikleştirici sözcüğü eklenmelidir: *genellikle / çoğunlukla boynuzlu*.

Davranış özelliği familyadan familyaya hatta aynı familyadaki canlılar arasında farklılık arz eden bir durumdur. Bu durum genelleme ya da kaçınma stratejisi ile anlam ayırt edici özellik olarak kullanılabilir. *KL*'nde *keçi* için “bitkilere çok zararlı” anlam birimciğinin tanımda yer alması dahi tartışmalı olmakla birlikte tanımda yer alacaksa “bitkilere zarar verebilen” ifadesi kullanılmalıdır. Böylelikle türde mutlak görülen bir özellik olduğu savından kaçınılmış olur. Öte yandan davranış özelliği olarak her iki sözlükte de görülen *evcil* anlam birimciği söz konusu türler için mutlak bir özellik izlenimi oluşturmaktadır. Nitekim *GTS*'de bu durumun tanımlanan sözcük birim(ler)i için mutlak bir özellik olmadığı *yaban keçisi*, *yaban koyunu*, *yaban domuzu*, *yaban eşeği*, *yaban kedisi* gibi sözlük birimlerinin yer almasıyla da sabittir. Bu nedenle söz konusu özellik için “genellikle / çoğunlukla” tipikleştirme yönteminin kullanılması gerekmektedir. Ayrıca Türk kültüründe oldukça öneme sahip olan *at* için *evcil* anlam birimciğine yer verilmeyip *domuz* için yer verilmesi de ayrı bir sorunsal oluşturmaktadır. Söz konusu hayvan türlerinin tümünde *evcil* etiketinin “genellikle / çoğunlukla” etiketiyle birlikte kullanılması önerilmektedir: *genellikle / çoğunlukla evcil*.

İkincil çıktı olarak şunlar elde edilmiştir:

Evcil hayvan teriminin Türkçede aynı göndergeyle hem *çiftlik hayvanı* hem *ev hayvanı* hem de *sokak hayvanı* için kullanıldığını söylemek mümkündür. Geçmişten günümüze hayvanların evcilleştirilme, kullanım amacı gibi etkenlere bakıldığında evcil hayvan teriminin çiftlik hayvanı, ev hayvanı ve görece sokak hayvanı için üst kavram olduğu görülür. Günümüzdeki sosyo-kültürel değişimler bu adlandırmaların ayrışmasını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda şunlar önerilmektedir:

- *Ev hayvanı* teriminin sahibi olan, insanlarla aynı çatı altında yaşayan, insana zarar vermeyen ve insana alışmış hayvanlar için kullanılması.

- *Çiftlik hayvanı* teriminin sahibi olan, insanlarla aynı çatı altında yaşamayan, kâr amacıyla yetiştirilen ve insana alışmış hayvanlar için kullanılması.
- *Sokak hayvanı* teriminin sahibi olmayan, insanlarla aynı çatı altında yaşamayan, sokaklarda yaşayan ve insanlara alışık olabilen hayvanlar için kullanılması.

Sonuç olarak, *evcil hayvan* teriminin *çiftlik hayvanı*, *ev hayvanı* ve görece *sokak hayvanı* terimlerinin üst kavramı olması dolayısıyla *evcil hayvan* terimi ile özellikle *çiftlik hayvanı* ve *ev hayvanı* terimlerinin anlam değerinin kastedilebileceği unutulmamalıdır. Bundan hareketle sözlüklerdeki *evcil*, *evcil hayvan* madde başları tanımlarının ve *evcil hayvanların* tanımlarında yer alan *evcil* anlam birimciğinin tipikleştirme yönteminden yararlanılarak güncellenmesi önerilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Ayverdi, İ. *Kubbealtı Lugatı*. 31.05.2025, <https://lugatim.com/s/>.
- Bahadır, A., Yıldız, H., ve Sefergil, Ş. (2018). *Veteriner Hekimliği Terimler Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bıykoğlu, K. (1973). *Genel Zootečni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Dikmen, S. (2018). Başlıca Yetiştiricilik Tanımları. *Temel Zootečni* (s. 22-39). içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gençer, B. G., ve Yavuzarslan, P. (2020). Genel sözlüklerde tanım ve tanımlama yöntemlemleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 392-411.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Karabulut, A. (1973). *Zootečni Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Çayır-Mera ve Zootečni Araştırma Enstitüsü.
- Savaş, T. (10.07.2014). *Hayvan Islahı*. 04.07.2025, <https://tahirovafarm.com/turker-savas-hayvan-islahi.pdf>

Svensén, B. (2009). *A handbook of lexicography*. Hew Ydrk: Cambridge University Press.

Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. 05.31.2025, <https://sozluk.gov.tr/>.

Extended Summary

Dictionary is one of the basic resources presenting the vocabulary of a language. Dictionaries are tools that reflect the socio-cultural values of the society they are related to. The headwords in the dictionary contain explicit / implicit information about how the society it belongs to perceives the outside world and uses the language. This information is included in the definition of lexical units.

In this study, the definitions made for living beings (sheep, goat, cat, dog, etc.) within the concept field of "domestic animal" in Turkish dictionaries are discussed. For this purpose, firstly the concepts of wild animal, domestic animal and farm animal were explained and discussed, then the definition methods in Turkish dictionaries and the definitions made for the living beings within the conceptual field in question were emphasized. The study is limited to the living creatures horse, donkey, goat, sheep, pig, cattle, dog and cat in the dictionaries called *Güncel Türkçe Sözlük* (=GTS) and *Kubbealtı Lugatı* (=KL) and descriptive research method was used in the study.

The terms "wild animal," "domestic animal" and "farm animal" are essentially terms related to zoology. In the GTS, wild animal is defined as "An untamed, wild and predatory animal; wild animal, predatory animal.", and domestic animal is defined as "Animal that can be kept at home, accustomed to humans, domesticated." The term "farm animal" is not included. These terms do not exist in KL. On the other hand, the second meaning of the headword "wild" in KL is "(For an animal) Not accustomed to humans, not domesticated: 'Wild horse.' 'Wild goat.'", and the headword "domesticated" is "(Animal) kept at home, accustomed to humans, domesticated."

The domestication of animals has been spread over three periods from past to present, depending on the purpose of use: firstly, to provide raw materials such as food, clothing, shelter, etc., secondly, to benefit from their strength, and finally, for friendship, companionship, sports and prestige, etc. (Savaş, 2014, p. 1). In this respect, according to the purpose of use/raising of domesticated animals, it can be seen that the first two periods led to the formation of farm animals, while the third group led to the formation of pets.

There are various methods to define the headwords. These can be generally expressed as follows:

Synonym definitions

Intensnal definitions

Extensional definitions

Prototype definitions

Circular definitions (Svensén, 2009, s. 214-226).

The semantic unit domestic, seen in both dictionaries as a behavioral feature, creates the impression of an absolute feature for the species in question. As a matter of fact, it is proven that this situation is not an absolute feature for the defined lexical unit in *GTS*, as it is also proven by the presence of headword such as wild goat, wild sheep, wild boar, wild donkey, wild cat. Therefore, the typical feature “usually/typically” should be used for the feature in question.

Domestic animal is the superset of the terms farm animal and pet. Therefore, it should not be forgotten that the term domestic animal can mean the meaning of both terms. Based on this, the definitions of the headwords "domestic" and "domestic animals" in the dictionaries should be updated. In addition, the semantics of “domestic” in the definitions of domestic animals should be updated by using the typification method.